

Het werk en invloed van architect Jacques Hurks

---

in de Stationswijk te Roosendaal

Vic Wendel

97

Inleiding

Van Jac. Hurks (1890-1977) wordt wel eens gezegd: een architect, wereldberoemd in Roosendaal en omstreken. Dat doet hem geen eer. Hij was, zoals dat door kenners van de Amsterdamse School ook wordt benadrukt, een begaafde architect die zich de stijlbeginselen van de Amsterdamse School goed had eigengemaakt en naar zijn hand had gezet, en die daarmee een prominent oeuvre heeft opgebouwd, inderdaad voornamelijk in West-Brabant.

Om zijn positie in het architectuurwereldje van het interbellum, de periode tussen beide Wereldoorlogen van de vorige eeuw, goed te begrijpen is het eerst noodzakelijk dat we zijn werk vergelijken met dat van zijn tijdgenoten, maar ook met kunst- en architectuurstromingen uit die tijd. Daaruit moge dan blijken hoe hij zich tot 'de anderen' heeft verhouden, te midden van de architectonische en maatschappelijke opvattingen die het onstuimige interbellum tot een creatieve periode hebben gemaakt.

Omdat we van de mens Jac. Hurks weinig weten en van zijn werk door het verloren raken van zijn archief evenzo, moeten we hopen dat we iets van zijn opvattingen kunnen terugzien in zijn werk, hoezeer hij zich ook dienstbaar heeft betoond aan zijn opdrachtgevers. Interessant zou zijn te weten of hij architectuurreizen in het nabije deel van Europa heeft gemaakt. Van zijn reis naar en verblijf in Canada tussen 1913 en 1915 weten we feitelijk niets, noch wat het hem heeft geleerd als jong bouwkundige. Heeft hij later wel invloeden in zijn werk toegelaten als gevolg van reizen? Of haalde hij de

De Ludwigstraat

Het gezicht van de Ludwigstraat in Roosendaal wordt bepaald door de vele huizen die Jac. Hurks daar in de jaren twintig en dertig heeft ontworpen.

NB Ludwigstraat 1 is na oorlogsschade in iets andere vorm hersteld. De houten geveldelen zijn vervangen door baksteen.

Ludwigstraat 8 is oorspronkelijk gebouwd naar ontwerp van Hurks in 1936 maar verwoest tijdens de oorlog.

nr. 1 (1926)

nr. 7-7a (1932)

nr. 11-13 (1929)

nr. 31 (1930)

nr. 33 (1932)

nr. 35 (1931)

nr. 3 (1926)

nr. 5 (1926)

nr. 15 (1929)

nr. 29 (1930)

nr. 2 (1926)

nr. 4 (1926)

nr. 8 (1932)

nr. 30 (1934)

nr. 32 (1933)

nr. 36 (1937)

100

Opdrachtgevers Ludwigstraat volgens door de gemeente verstrekte bouwvergunning

1	H.M. Rijkholt en A. Dawson	leraressen Sint Norbertuslyceum
2	Jac. Hurks	architect
3	A. Geerts	leraar Sint Norbertuslyceum
4	A.A.M. Tierolff	muziekhandelaar
5	A.A.M. Tierolff	muziekhandelaar
7	Wed. J. Th. Coumans-Slootmans	weduwe hoofd ener school
8	H.A. Holland	grossier
11-13	S. Vermeulen	reiziger
15	J.A.M. van Hal	keuringsveearts
29	A.B.C. Raaymakers	onderwijzer
30	NV Tierolff glas- en verffabriek	
31	Th. van Wely	arts
32	Jos. Jac. van Eck	leraar Sint Norbertuslyceum
33	A.C.M. Moerdijk (Zuiddorpe)	directeur EICD Brussel
35	C. van Gastel	
36	C. van Wely-Tierolff	zonder

beelden die hem hielpen aan inspiratie uit tijdschriften? Als dat zo was waarom heeft hij zich dan niet nieuwsgierig betoond naar alles wat ‘zo anders’ was in de culturele wereld van Europa in het interbellum. Waarom heeft hij dat niet uitgedragen? Nergens is daarvan enig spoor te vinden. En dat maakt de mens Jac. Hurks tegelijkertijd zowel interessant en mysterieus als bescheiden en weinig uitgesproken.

Jac. Hurks is het meest bekend geworden dankzij de door hem ontworpen woningen in de Ludwigstraat, die voor het merendeel uit de jaren twintig en dertig dateren. De Ludwigstraat maakt deel uit van de Stationswijk in Roosendaal, waar de huizen eveneens voor het merendeel in de jaren twintig en dertig gebouwd zijn. Hoe is deze wijk destijds tot stand gekomen? Welke architecten en bouwkundigen zijn verantwoordelijk voor het ontwerpen voor de huizen in deze buurt? En in hoe verhouding de ontwerpen van de huizen in de Stationsstraat, Brugstraat, Dokter Lemmensstraat, Burgemeester Schoonheijtstraat en Vincentiusstraat zich tot wat Hurks in de Ludwigstraat tot stand heeft gebracht?

De wereld rond Jac. Hurks¹

De periode waarin Hurks (geboren 1890) volwassen werd en zich tot architect bewaamde was een onzekere. In het begin van de twintigste eeuw was de wereld totaal veranderd, maar de maatschappijstructuur was blijven hangen in die van de voorbije eeuw. Met name de situatie van de arbeidersklasse was erg slecht. En als het niet langs geïnstitutionaliseerde wegen ging, zoals in ons land met de invoering van de Woningwet in 1901, die zeker verandering bracht in de woonsituatie van de minst draagkrachtigen, dan was het wel de Eerste Wereldoorlog die het breekijzer werd om veranderingen te bewerkstelligen. En er was in de politiek een nieuwe beweging om de bestaande maatschappelijke structuren te veranderen en te vernieuwen: het socialisme. Duidelijk is dat wegblijven bij het socialisme leidde tot volharding in meer traditionele opvattingen.

101

Uit het werk van Jac. Hurks kunnen we zijn opvattingen wel deels aflezen. Zijn verblijf in Canada, waar hij waarschijnlijk kennis heeft gemaakt met het werk van de Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright, wiens projecten veel invloed hadden op het bouwen in het noorden van het Amerikaanse continent, leidde er niet toe dat hij, net als de Nederlandse architect Robert van't Hoff, diezelfde ontwerprichting is ingeslagen toen hij weer terug was in Nederland. Hurks heeft zich ‘aangesloten’ bij de architecten die het gedachtegoed van de Amsterdamse School uitdroegen: architectuur die de minst draagkrachtige bewoners niet alleen betere woonomstandigheden (vooral meer ruimte) bood maar ook een vorm van zelfrespect door de bijzondere uitstraling van de woongebouwen.

De Amsterdamse School was, in relatie tot de art deco, sterk esthetisch gericht. Vast staat dat het expressionisme van de Amsterdamse School in Nederland veel langer heeft aangehouden dan vergelijkbare stromingen elders (Jac. Hurks bleef bijvoorbeeld de vormentaal van deze School tot 1935 trouw), en dat daardoor, ondanks bewegingen als De Stijl, De 8 en Opbouw, het functionalisme (de Nieuwe Zakelijkheid) bij ons later

*Het Rietveld-Schröderhuis, 2012.
(RCE nr.10784-8254, foto Nanette de Jong)*

*Sint Josephkerk, 2017.
(Foto Bea Hoeks-de Laet)*

102 dan bijvoorbeeld in Duitsland enige voet aan de grond heeft gekregen. De verschillen waren dan ook groot: vergelijk Rietvelds Schröderhuis (1924) maar met de Sint Josephkerk (1924) van Jac. Hurks. Bovendien lijkt het erop dat ‘de Nederlander’ in het algemeen niet zo gecharmeerd was van de functionaristen en modernisten en liever koos voor behoudende of bekende vormen van architectuur. Nadat in 1924 Jan Granpré Molière (architect van Tuindorp Vreewijk Rotterdam 1916) hoogleraar werd in Delft, ontstond er uit zijn denkbeelden de zogenaamde Delftse School, die verheerlijking van het bouwambacht, het streven naar wat typisch Nederlands was (of zou zijn) en het geloof in hiërarchie predikte, wat met name veel aanhang kreeg bij degenen die al te veel maatschappelijke verandering onwelgevallig was.

Het is intrigerend zich de vraag te stellen hoe Jac. Hurks zich heeft verhouden tot een aantal coryfeeën uit de toenmalige architectuurwereld. Rietveld (twee jaar ouder), Dudok (zes jaar ouder), Le Corbusier (drie jaar ouder) en Mies van der Rohe (vier jaar ouder) waren allemaal architecten die zich vonden in de nieuwe vormen. Het is onbekend hoe hun Roosendaalse tijdgenoot stond tegenover hun architectuur. Aannemelijk is dat hij er kennis van heeft genomen omdat hij, als tekenleraar in Tilburg, ongetwijfeld tijdschriften zal hebben gelezen over zijn vakgebied. Zo kan het Hurks toch niet ontgaan zijn dat in 1926 in Antwerpen aan de Populierenlaan het Maison Guiette van Le Corbusier werd gebouwd. En Rotterdam zal hij zeker ook bezocht hebben, waar Brinkman en Van der Vlugt in 1926 de Van Nellefabriek ontwierpen. En wist hij van het atelier voor Richard Roland Holst, door Margaret Staal-Kropholler in 1919 ontworpen op de Buissche Heide? Of van de woningen van Eduard van Steenberghe uit 1931 aan de Canadezenlaan in Kalmthout-Heide?

Van Nellefabriek te Rotterdam, c. 1935. (RCE nummer SP-0717)

Ook is niet bekend of Hurks zich aangetrokken voelde tot het werk van de Hilversumse architect W.M. Dudok, die tussen 1928 en 1931 het beroemde raadhuis in de radiostad bouwde. Maar ook in diezelfde periode veel woningen en scholen ontwierp waarvan de vormgeving wel degelijk een basis vond in de Amsterdamse School. Het zou zo maar hebben gekund dat Hurks, net als Dudok, een andere weg was ingeslagen, en niet alleen zichzelf maar ook Roosendaal daarmee wereldbekend zou hebben gemaakt. Hij heeft zich daarover nooit op enigerlei wijze naar buiten uitgelaten. Hij was kennelijk een man van weinig woorden, getuige het interview dat plaats- en vakgenoot Elst met hem had in 1960 bij zijn zeventigste verjaardag, waar hij moet hebben gezegd: “schrijf maar op dat ik hier en daar wat heb gebouwd”. En dus blijft het een nooit meer te beantwoorden vraag wat hij er nou van vond, die moderne architectuur.

103

Jac. Hurks was geen barricaden-man, geen uitdrager van revolutionaire opvattingen, geen strijdvaardige vernieuwer. Hij was een getalenteerde vormgever, die zich op meesterlijke wijze de stijlkenmerken van de Amsterdamse School heeft eigen gemaakt, er een eigen draai aan heeft gegeven. Maar even zo goed liet hij zich in de tweede helft van de jaren dertig leiden door de opvattingen van de Delftse School. Dat is op zich niet verwonderlijk: hij was als architect, en met hem zijn collega's, afhankelijk van zijn opdrachtgevers. En ook al was hij in een bepaalde periode (begin jaren dertig) zeer gezien en gewaardeerd in Roosendaal, ook toen ontwierp hij woningen die minder 'stijlvast' zijn, wellicht om zijn opdrachtgevers tegemoet te komen. Deze houding verklaart waarschijnlijk waarom hij zich niet heeft gestort in het voor hem onzekere traject van de Nieuwe Zakelijkheid. Of hij ooit een poging daartoe heeft gedaan bij zijn opdrachtgevers is niet bekend.

Naast zijn verhouding met ondernemers, waar hij veel voor werkte, was zijn contact met kloosterorden, vanwege zijn katholieke afkomst en standvastige geloofsovertuiging, voor hem wellicht een drijfveer om 'dicht bij huis' te blijven met zijn ontwerpen. Dat is een keuze. Jac. Hurks heeft nooit over zijn opvattingen gepubliceerd, ofschoon hij als docent aan de Kunstacademie in Tilburg toch gewend was kennis en inzicht over te dragen. Juist met publicaties had hij misschien in West-Brabant ook minder bekende vormen van architectuur meer begrepen en gewaardeerd kunnen maken. Wellicht heeft hij goed aangevoeld dat het culturele en intellectuele klimaat in dit deel van het land daarvoor toen niet rijp was. We treffen immers in heel Roosendaal en directe omgeving geen enkel bouwwerk in Nieuw-Zakelijke architectuur aan.² De Roosendaalse architecten gingen in het interbellum op goede voet met elkaar om. Daarom is het niet verwonderlijk dat ze ontwerpen maakten waarin ze elkaar navolgden.

Realisaties van Jac. Hurks en tijdgenoten

Algemeen³

Vandaag weten we niet beter dan dat bij de bouw van woningcomplexen allerlei plannen aan de bouwactiviteiten voorafgaan, waarvan het uitbreidings- en bestemmingsplan het bekendst is. Dit is nog niet zo lang zo. De druk op de steden door de komst van vele mensen van het platteland, in de laatste decennia van de negentiende eeuw, leidde tot speculatieve woningbouw met veelal erbarmelijke woonomstandigheden, waarin het met de gezondheidstoestand van degenen die daar woonden slecht gesteld was. Daaruit ontstond uiteindelijk het initiatief in 1898 om te komen tot wetgeving inzake adequate huisvesting voor de minst draagkrachtigen. De woningwet 1901, van kracht geworden in augustus 1902, was daarvan het resultaat. In deze wet werd de mogelijkheid geopend voor financiële steun aan erkende woningbouwverenigingen en bouwmaatschappijen die uitsluitend in het belang van de volkshuisvesting werkzaam waren.

104

Plan van uitbreiding der gemeente Roosendaal en Nispen' door bureau Schaap, 1933. (WBA, fotocollectie nr. T00092)

*Roosendaal: gedeelte van een loodrechte luchtfoto met de straten uit de Driehoek, 1974.
(WBA, fotocollectie Roosendaal nr. M01423)*

De wet stelde daarnaast eisen aan de te realiseren woningen en bepaalde dat gemeenten uitbreidingsplannen moesten gaan opstellen, welke om de tien jaar moesten worden herzien. Noodzakelijk, want rond het begin van de vorige eeuw bemoeide ook het gemeentebestuur van Roosendaal en Nispen zich nog niet met de ontwikkeling van bouwinitiatieven en infrastructuur. Wanneer landbouwgronden werden uitgegeven als woningbouwpercelen was het gebruikelijk dat de grondkopers ook de ontsluitingswegen aanlegden. In Roosendaal was een kleine groep bouwontwikkelaars actief onder aanvoering van de bankiersfamilie Van Gilse.

Toen in 1907 het station in gebruik werd genomen ging de gemeente er van uit dat de Nederlandsche Spoorwegen N.V. de aanleg van de Brugstraat, Spoorstraat en Stationsstraat voor haar rekening zou nemen ter ontsluiting van het station. Omdat de Spoorwegen dat weigerden, en tegelijkertijd de vraag naar bouwpercelen langs deze straten enorm steeg, werd de gemeente genoodzaakt zich in de planvorming te mengen.⁴ Op grond van de verplichting in de Woningwet moest de gemeente voor uitbreiding van het woningbestand een uitbreidingsplan maken. Het eerste plan werd in 1930 geschreven voor de uitbreiding aan de oostzijde van de Boulevard: De Knip. Het plan werd voorgelegd aan Gedeputeerde Staten die het als volstrekt onvoldoende beoordeelden. Er zou pas een goedkeuring mogelijk zijn als een onafhankelijk deskundige een goed uitbreidingsplan zou hebben ontworpen. Het gemeentebestuur gaf daarop opdracht aan het ingenieursbureau Schaap uit Arnhem, dat in 1933 een plan ter goedkeuring voorlegde aan de gemeenteraad. Het plan voorzag in een deugdelijke onderlegger voor een veel groter deel van de stad dan alleen De Knip. Ook het gebied van De Driehoek was onderdeel van dit, feitelijk eerste, bestemmingsplan van de gemeente Roosendaal en Nispen. Met de goedkeuring van dit plan kwam er een einde aan de ongeregelde stedenbouw door particuliere maatschappijtjes.

De Driehoek⁵

106

Aansluitend bij de bebouwing van de Stationsstraat (deels) en de Brugstraat, bebouwing die mede door de komst van het station in 1907 al in het eerste decennium van de vorige eeuw tot stand was gekomen, en tussen het begin van de Ludwigstraat, aangelegd eind jaren twintig, en het begin van de Burgemeester Prinsensingel, ontstond in de eerste decennia van de vorige eeuw 'De Driehoek'. Een gebied met twee parallelle straten (Vincentiusstraat en Burgemeester Schoonheijstraat) en een dwarsstraat (Dokter Lemmensstraat).

De architectuur van de gebouwen (meestentijds woningen) binnen deze straten-driehoek ademt meerdere stijlen en vele kwaliteiten. De gebouwen zijn meest in de jaren dertig tot stand gekomen en ze zijn lang niet alle door architectenhand ontworpen. Op zich was dat niet zo'n ongebruikelijke situatie: zij die zich architect noemden, of als ontwerper/tekenaar optraden voor aannemers, waren vaak binnen de bouw werkzame timmerlieden met een tekenschool opleiding. De in 1864 aan de Polytechnische School in Delft gestarte opleiding tot bouwkundig ontwerper was maar voor weinigen weggelegd. In 1908 startte in Amsterdam de opleiding Architectuur aan de Academie van Bouwkunst, een opleiding naast werken in de praktijk.

Het gebied van 'De Driehoek' wordt gedomineerd door het klooster van de orde van Franciscanessen van Mariadal in de Vincentiusstraat, maar we vinden er ook fraaie voorbeelden van Amsterdamse School architectuur alsmede volgelingen daarvan, ontworpen naar het vocabulaire van de stijl zonder wellicht tot een bekend bouwwerk uit te groeien. Naast de weinige woningen die Jac. Hurks in 'de Driehoek' ontwierp is er een behoorlijk aantal dat een waarderende beschrijving verdient. Al was het maar omdat de samenhang tussen de uiteenlopende woningen toch zodanig is dat er enkele in Roosendaal als aantrekkelijk aangemerkte woonstraten zijn ontstaan. In zulke woonstraten is niet noodzakelijk alle bebouwing op elkaar afgestemd, in dezelfde periode ontworpen of van min of meer gelijke grootte. Ook verscheidenheid kan bijdragen tot het bepalen van de kenmerkende sfeer van straten.

Luchtfoto van Roosendaal, c. 1925. (Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie, foto Technische Dienst Luchtvaartafdeling nr. 2011-0435)

107

Dat er, wanneer de woningen grotendeels uit dezelfde bouwperiode stammen veel soortgelijke details of indelingen terug te vinden zijn, heeft meer te maken met wat je 'modeverschijnsel' zou kunnen noemen dan met stijlvaste architectuur. De plaatselijke architecten hadden natuurlijk ook gewoon door hun werk invloed op elkaar. Bij de bespreking van panden hierna blijven in principe woningen van na 1940 buiten beschouwing.

Vinceniusstraat

De twee eerste woningen, huisnummers 1 en 3, werden in respectievelijk 1927 en 1931 ontworpen door F.B. Sturm. De panden ademen art deco versieringen van metselwerk. Deze zelfde F.B. Sturm ontwierp in 1933 het klooster Mariadal, dat met drie opvallende gebogen entreeportalen zich opent naar de straat (huisnummers 3A, 5 en 7). De kapel in dit kloostercomplex is een ontwerp van de bekende architect Jos Cuypers. Er

Vinceniusstraat 1/3, 2017.

Vincentiusstraat 3/5/7 klooster Mariadal, 2017.

is over de bijzonderheden van dit complex en alle architectonische aspecten reeds veel geschreven zodat die in dit verband onbesproken kunnen blijven.⁶ Het kloostercomplex is met drie forse bouwlagen en een hoge kap met nadruk aanwezig in dit deel van de straat. Opvallend is wel dat dit grote complex in een tamelijk lichte geelachtige steen is gebouwd, waardoor het minder volumineus oogt. De woningen aan de overzijde (huisnummers 2 -10) vallen door het kloostergebouw weinig op. Ze werden vrijwel alle in dezelfde periode gerealiseerd (1933 tot 1935). De woning op nummer 2 is in 1933 ontworpen door P. Annee. Er zijn zowel stijlelementen van de Amsterdamse als Delftse School in herkenbaar. Meer opvallend is de gelijkenis in gevelopbouw met het huisnummer 11 verderop in de straat, in hetzelfde jaar door dezelfde architect ontworpen. Let daarbij op de dunne horizontale gevelbanden en het blokje ter hoogte van de onderdorpel van de verdiepingkozijnen.

108

De huisnummers 4,6 en 8 hebben enige allure, ze zijn duidelijk in de stijl van de Delftse School ontworpen door ir. L.F.A.M. Sturm, die tijdens zijn studie aan de TH Delft nadrukkelijk met de denkwereld en architectonische principes van zijn professor Jan Granpré Molière, de vader van de zogenoemde Delftse School, in aanraking was gekomen. Let op de schouderstukken (aanzetten van het dak in de voorgevel) en de

Vincentiusstraat 2/4/6/8/10, 2017.

nokstukken, bij alle drie woningen net anders. De woning op nummer 10, ontwerp uit 1935 van J. Gieles (22 jaar oud!) is wat soberder, maar met dezelfde kenmerken als de panden rechts ervan. Het woonhuis nummer 9 is in 1930 ontworpen door P. Annee. Opvallend zijn de doorlopende glas-in-lood ramenband boven de loggia op de verdieping en stijlelementen van de Amsterdamse School. Het huisnummer 11 (1933, P. Annee), is uiterst eenvoudig in de gevelopbouw, bijna modernistisch. Daarnaast ontwierp architect A. van Hees in 1935 het winkel-woonhuis op nummer 13, met verwijzingen naar de Amsterdamse School in het metselwerk en de deuren.

Het pand 15-19 is een weinig imposant bedrijfspand, ontwerp architect J. Holtrop uit Rijswijk, 1930. De woning op nummer 21 (1929, ontwerp W. Heijns, Bergen op Zoom), ademt wel de tijdgeest zonder bijzonder te worden. Aan de overzijde is woning huisnummer 16 (1938, ontwerp A. Verhoeven) duidelijk in Delftse School stijl opgetrokken, de aansluitende woningen huisnummers 18-20 (1936, ontwerp H. Martens) lijken in hun vormgeving veraf van de andere woningen van dezelfde architect in deze straat (huisnummers 27-37 en 32-34). Het dubbele woonhuis op 23-25 (1928, F.B. Sturm), maakt met de sterk gelede middenpartij en fraaie voordeuren indruk, ook door de bijzondere positie, in de as van de Dokter Lemmensstraat. Dit pand is vormgegeven in een overgang van art deco naar Amsterdamse School.

Bijzondere aandacht verdient het complex van zes woningen, ontworpen in 1930 door de oorspronkelijk uit Roosendaal afkomstige Amsterdamse architect H. Martens. Martens is, net als Hurks, een goede representant van de Amsterdamse School. De zes woningen huisnr. 27-37 zijn twee aan twee gekoppeld door boogvormige entrees met daartussen een deur naar de achtertuinen. Aan de voorgevel zijn geprononceerde erkers gemaakt met koperen daken, bekroond met een pagodevormige versiering. Naast de voordeuren is uit siermetselwerk met tegels een opvallende penant gemetseld, ook bekroond met een pagodevorm, deze keer in smeedwerk.

109

Vincentiusstraat 27/29/31/33/35/37 ontworpen door architect H. Martens, 2017.

Dubbel woonhuis Vincentiusstraat 28/30 naar ontwerp van A. van Hees, 1935. (WBA, fotocollectie heemkundekring De Vrijheijt van Rosendale nr. BFPV00094)

Onder de ramenreeks van de verdieping, waarbij het opvalt dat de beide eindwoningen niet vier maar drie ramen hebben, zien we steeds v-vormige balkjes naar buiten steken, op zich een zinloos element als het om functie gaat, maar uiterst sterk in zijn uitstraling. Onder de goot bevindt zich tussen de ramen van de verdieping nog een sierrand met eveneens v-vormige elementen. Deze zes woningen zijn een aanwinst binnen de Amsterdamse School voorbeelden in Roosendaal.

Aan de overzijde zien we op huisnummers 28-30 (1931, A. van Hees) een dubbel woonhuis met bijzondere poortjes naast de entreeportieken, waarboven loggia's, die met een soort naar binnen gebogen erkerkozijnen, een opvallende vorm krijgen. Daarnaast de woningen huisnummers 32-34, in 1932 ontworpen door architect H. Martens die ook de zes woningen ertegenover ontwierp, wat wellicht de vorm en positie van de entreedeuuren en de tussendeur naar de achtertuinen verklaart. Opvallende architectuur: de strakke horizontale band van ramen op de verdieping, met smalle kolommetjes van zwart tegelwerk, aan beide kanten eindigend in een deur met daarvoor een half rond balkon. De beide geveleinden rechts en links worden afgesloten met een terugliggende strook metselwerk, aan de onderzijde eindigend in een iets uitstekend blok hardsteen en aan de bovenzijde eindigend in een schoorsteenpartij. Dit is het enige blok in de straat dat in een heldere gele steen is uitgevoerd, zonder plint.

Het naastliggende pand, nummer 36 (1932, A. van Hees) heeft een, door de breedte, wat merkwaardige en onevenwichtige gevel, met een opvallend gevormd hoekraam boven het gemetselde balkon rechts. De woning huisnummer 39 aan de overzijde vertoont met de schoorsteen rechts en het rondgemetselde balkon boven het entreeportiek kenmer-

Vincentiusstraat 39, 2017.

Vincentiusstraat 32/34/36/38, 2017.

Vincentiusstraat 44/46 en verder, 2017.

111

ken van de Amsterdamse School stijl. Evenals het woonhuis nummer 38 (1938, ontwerp C. Matthijsen), met sierlijk metselwerk en de nog oorspronkelijke deur: charmante details.

De volgende huisnummers 40-52A zijn steeds blokjes van twee, gebouwd in de jaren 1932 tot en met 1935 door aannemer A. Suijkerbuijk, naar eigen ontwerp. De woningen zijn alle eenvoudig van gevelopzet, het blokje op nummer 44-46 is nog het meest verwant aan de Amsterdamse School stijl. De tweekapper op huisnummers 54-56 is in 1935 gebouwd naar ontwerp van de toen 23 jaar jonge architect F. Hopstaken. Het blokje ademt de sfeer van de Delftse school op heldere wijze (gootklossen, getoogde vormen, aanzetblokken en erkers).

Vincentiusstraat 66/68/70 en verder, 2017.

112 Het dubbel woonhuis 58-60 (1934, A. van Hees) laat twee verschillende woningen zien die echter wel verwant zijn. Het is op zijn minst opmerkelijk dat er bij zo'n dubbel woonhuis een poging wordt gedaan de huizen toch elk een eigen karakter mee te geven.

Huisnummer 62 (1932, ontwerp A. Suijkerbuijk) kent ook opvallende kenmerken: het toepassen van gesinterde zwarte bakstenen in de plint en tussen de kozijnen van woonkamer en slaapkamer, en de toepassing van blokjes bij de kozijnpartij, tegels bij het entreeportiek en de ellipsboog daarvan. Ook het naastliggende huis op nummer 64 (1933, ontwerp H. van Overveld) heeft kenmerken uit de Amsterdamse School stijl, met name rond de entreepartij met nog de oorspronkelijke voordeur.

In de vier woningen huisnummers 66, 68, 70 en 70A treffen we een markante combinatie: de keuze voor een donkere baksteen en de prettige verhouding waarin de op het werk van Hurks geïnspireerde ramen zijn geplaatst, alsmede de beëindiging van de raamdorpels met een dubbele baksteen, nog zo'n specifiek Hurks detail, de goed ingepaste diepe entreeportieken met de loggia's daarboven, in de hoeken stevig gedimensioneerde ronde kolommen, alles in een zorgvuldige uitvoering. Een ontwerp van de jonge architect F. Hopstaken uit 1934, met bij de woningen op de nummers 66 en 70 in de bovenramen van de woonkamergevel nog het oorspronkelijke glas in lood. De laatste woningen aan deze zijde van de straat, de huisnummers 72-74, naar een ontwerp van architect L. Verhoeven uit 1932, tonen zorgvuldig uitgevoerde en goed geproportioneerde gevels met kenmerkende gevelpenanten aan de beide zijanten, een ook door Hurks vaak gebruikt element. Het blokmetselwerk (patijts verband) dat voor de hoge donkere plint is gebruikt en dat zeer vakkundig is doorgezet rond de entreedouren, de keuze voor het ketting- ofwel Noorsverband, het zijn beide elementen die de onmiskenbare invloed vanuit het werk van Hurks verraden.

Aan de andere zijde van de straat vinden we, net als bij Mariadal, een groot gebouw dat domineert. In 1911 werd hier op verzoek van het schoolbestuur van de vereniging Sint Vincentius a Paulo, dat onder leiding stond van twee bankiers uit Roosendaal, S. van Hasselt als president en M. van Loon als secretaris, door architect A.J.de Bruyn een schoolgebouw ontworpen, waarvan we nog delen zien naast de later gebouwde gymzaal. Het schoolgebouw dat aan de straat thans zo prominent aanwezig is dateert van 1937, een voor de Broeders van Saint Louis door F.B. Sturm en zijn zoon ir. L. Sturm ontworpen ULO school voor jongens, ook bekend als de Johan Berchmansmavo.

Vooral de verdiept liggende hoofdingang, aan de bovenzijde met uitstekende betonnen geveldraggers, en met zware cassetten-deuren valt in het oog. Daarboven bevindt zich een gevelreliëf, van de hand van Marius van Beek, voorstellend een fluitblazende bosgod Pan met vogel, leeuw, ezel en kip. Verder is op meerdere plaatsen de gevel versierd met siermetselwerk. Het ademt de geest van de Delftse school, een architectuurstroming die ambachtelijkheid koppelde aan een veronderstelde gelovige volksaard en die derhalve erg goed lag bij de rooms-katholieke organisaties. Die stroming kende kort voor maar vooral na de Tweede Wereldoorlog haar hoogtepunt in deze streken. Na 1955 nam haar invloed af, er diende zich een andere tijdgeest aan. We zien dat ook in in de garage met bovenwoning huisnummer 55 (1953, ontwerp H. Gremmen).

Dokter Lemmensstraat

De woningen op nummer 1 en 3 zijn gerealiseerd respectievelijk in 1953 (ontwerp D. Vriens) en 1960 (ontwerp C.Sturm, Bergen op Zoom). Aan de overzijde, zijn de panden huisnummers 2A, 2B en 2 weinig bijzonder. De woning op nummer 4, is een in 1936 door architect H. Gremmen ontworpen woonhuis, duidelijk Delftse School, met opvallende ‘oren’ terzijde van de goot. Het buurpand, nummer 6, (1933, A. van Hees), toont een rijk versierde gevel met een wat merkwaardige erker boven het entreepoortiek. Verder vallen de smalle ramen in de mansardekap op, die we overigens ook zien in het aangrenzende hoekpand, een ontwerp van dezelfde architect. Aan de overzijde vinden we op nummer 7 een fraai uitgevoerde voorgevel met terugliggend voegwerk, plastisch uitgewerkte erkens op de begane grond en op de verdieping. Een grafische grapje, met de doorlopende latei boven het badkamer- raam en het blokje daaronder maakt de

Dokter Lemmensstraat 1, 2017.

Dokter Lemmensstraat 4/6 naar de hoek van de Burgemeester Schoonheijtstraat, 2017.

Dokter Lemmensstraat 7, 2017.

Dokter Lemmensstraat 9, 2017.

*Hoek van de dokter
Lemmensstraat 9 en 16
met Burgemeester
Schoonheijtstraat, 2017.*

114

Dokter Lemmensstraat 9/11, 2017.

Dokter Lemmensstraat 19/21, 2017.

Dokter Lemmensstraat 24, 2017.

gevel apart. Zie ook Vincentiusstraat 2 en 11. Het is een ontwerp van architect J. Année uit 1932.

Het hoekhuis nummer 9 is weer een ontwerp van Jac. Hurks, uit 1933. Het is Hurks ten voeten uit: vele overdachte details zoals de opvallend vormgegeven entree met 'uitpuilende' gevel en fraaie brievenbus. Het pand heeft aan de zijde van de Burgemeester Schoonheijtstraat ook een fraaie gevel, zie bijvoorbeeld het detail bij de aansluiting van de balkonrand aan het woonblok en het net niet tot op de grond doorlopen van de schoorsteen. Opvallend de wijze van vormgeven van de ramen in de hoekpartij op de verdieping. Het hoekpand aan de overzijde, huisnummer 16, (1931, ontwerp H. de Haan) heeft geen opvallende uitstraling, maar het is, met de drie andere hoekpanden op deze stratenkruising, wel markant. Het woonhuis op nummer 11 is een ontwerp van Jac. Hurks uit 1935. Het lijkt een typisch overgangspand: de entreepartij toont nog kenmerken van de Amsterdamse School, de totale indeling en aanpak van het metselwerk gaan in de richting van de Delftse School. Het woonhuis op 17 heeft geen bijzondere kenmerken, (1953, architectenbureau Sturm).

De woningen nummers 19 en 21 vormen tezamen een bijzonder duo. Goed vormgegeven Delftse School, (1935 ontwerp ir. L. Sturm). Het pand op 19 werd twee jaar later door dezelfde architect uitgebreid. Na een brand in 1960 heeft Jac. Hurks het pand opgeknapt en aangepast. Het aangrenzende pand werd in 1945 van woonhuis omgebouwd tot kantoor, omdat er door het oorlogsgeweld behoefte aan kantoorruimte was ontstaan. Het is later weer woonhuis geworden, zonder opvallende sporen van de naoorlogse functie achter te laten (ontwerp architectenbureau Sturm). De woningen huisnummers 20-20A en 22 hebben geen bijzondere kenmerken (1958 respectievelijk 1956, ontwerp architectenbureau Sturm). Daarentegen is het woonhuis nummer 24 een charmante Jac. Hurks uit 1938. Hoewel we hier in de zijgevel nog een groot raam in de traphal aantreffen, een door Hurks veel gebruikt element in zijn vroegere Amsterdamse School woningen, heeft hij het hier op passende wijze in Delftse School vorm vertaald. De gemetselde 'oren' naast de goot, de erker met zwierig koperen dak en het ondiepe entreeportiek met een echt gevormde stoep en smeedijzeren lantaarn boven de voordeur: dit is Delftse School zoals professor Jan Granpré Molière het bedoelde.

Aan dezelfde zijde van de straat werden er in deze jaren door architectenbureau Sturm een aantal dubbele woonhuizen ontworpen. Zoals de nummers 26-28 en 30-32. De woningen op 26 en 28 (1932, ontwerp F.B. Sturm) zijn opvallend vanwege de wat verschillende raamindeling, het verschil in aanzet van dakhoogte en daardoor toepassen van verschillende vormen voor de dakkapellen. En dan de ver uitstekende goten met dubbele klossen aan de uiteinden.

Dokter Lemmensstraat 32/30, 2017.

Opmerkelijk zijn ook de muurpenanten en de voordeuren met smeedwerk raambedekking. De woningen nummers 30 en 32 (1933, ontwerp F.B. Sturm) zijn voormalige duplexwoningen met markante gebogen vorm bij de entree-portieken. Ook hier opvallende goten en weer muurpenanten.

De woningen nummers 25, 27 en 29 aan de overzijde zijn alle drie in 1938 ontworpen door architect H. Gremmen in Delftse School stijl. De laatste twee hebben een saillant verschil in de voorgevel: de positie van de voordeur. Ook is hier, heel eigenwijs, een plint van grotere steenmaat (kloostermoppen) toegepast, wat de woningen een eigen karakter geeft.

116

Hoek Burgemeester Schoonheijtstraat 1 en Stationsstraat, 2017.

Burgemeester Schoonheijtstraat 2, 2017.

Burgemeester Schoonheijtstraat 6, 2017.

Burgemeester Schoonheijtstraat

Beide hoekpanden aan de Stationsstraat zijn ontworpen door Jac. Hurks. Het pand op nummer 1 (1932) heeft een opvallend groot gebogen raam boven de entree en een bijzondere gevelopbouw aan de zijde van de Stationsstraat, waarin enige gelijkenis met het latere pand op de hoek van de Molenstraat-Boomgaardstraat is terug te vinden. De bijzonder fraai bewerkte gootklossen vallen op aan beide gevels. Kenmerkende Hurksdetails, zijn verder het Noorsverband, de wijze waarop de raamdorpels met blokjes worden beëindigd boven de donkere stenen van de plint (in dit geval grove witte blokjes) en de blokjes van metselwerk als gevelversiering bij de iets terugliggende gevelbeëindiging aan de Stationsstraat. In 1959 is het pand uitgebreid ten behoeve van een artsenpraktijk. Daarbij is, merkwaardig, een schoorsteen gemetseld voor het hoekraam in de oorspronkelijke achtergevel op de verdieping.

Het pand huisnummer 2 werd in 1930 door Hurks ontworpen, in combinatie met het woonhuis Stationsstraat 34. In 1934 werd van het hoekpand de indeling door Hurks herzien. Markant is hier de ‘dienstingang’ in de gevel aan de Schoonheijtstraat, onder een smalle uitbouw van de verdieping. Het is wat eenvoudiger van gevelopzet dan het pand op nummer 1 maar heeft wel kenmerkende Hurksdetails, zoals metselverband, raamdorpel-beëindiging en sprongen in het gevelvlak. In de bocht van de straat staat woonhuis nummer 6, in 1931 door Jac. Hurks ontworpen en in 1939 met een uitbouw achter het trappenhuis uitgebreid. Opvallend zijn het hele grote trappenhuisraam en de uitbouw van de woonkamer met daarop een balkon aan de straatzijde. Voorts de nogal forse banden in de gevel links naast de voordeur.

Aansluitend zijn er drie blokken van elk vijf woningen, met subtiele verschillen tussen de woningen. Ze werden in 1955 ontworpen door architect H. Gremmen en ademen volstrekt de architectuurgeest van die tijd. Zorgvuldig ingepast vormen ze een rustige straatwand. De overzijde van de straat is daarentegen nogal verbrokkeld van opbouw. Naast enkele achteruitgangen van woningen aan de Stationsstraat is er onlangs een complex met nieuwbouw woningen gerealiseerd dat nogal onhandig aansluit in de straatwand. Direct daarnaast is huisnummer 33 het enige ‘moderne’ woonhuis uit de oorspronkelijke straat. Het werd in 1959 ontworpen door de Utrechtse architect P. Berg en in 1991 door het bureau Architectenkamer Bergen op Zoom verbouwd tot woonhuis met artsenpraktijk.

117

*Burgemeester Schoonheijtstraat 41, 1989.
(Foto provincie Noord-Brabant,
WBA fotocollectie nr. k07961)*

118 *Burgemeester Schoonheijtstraat 44, 2017.*

De witte kleur en de vierkante vormgeving maken dit woonhuis opvallend. Ook opvallend is de vormgeving van de woning huis nummer 35 (1934, A. van Hees) vanwege een ver teruggeplaatste voordeur terwijl de poort naar de achtertuin in het voorgevelvlak is opgenomen. Bovendien wijkt het gebruikte halfsteensverband af van het in die tijd veel gebruikte Noors-(of ketting-) verband. Dezelfde architect ontwierp in 1932 de twee volgende woningen, huisnummers 37 en 39. Het is een dubbel woonhuis waarvan het rechter nog het meest in de oorspronkelijke staat is gehandhaafd. De versieringen in het gevelvlak maken de woningen wel kenmerkend. De gevel van nummer 39 komt overeen met die van huisnummer 55 uit deze straat, van dezelfde architect. Het huis daarnaast, nummer 41, een ontwerp van architect J. Martens uit 1932, heeft een opmerkelijke boogvormige afsluiting van het entreeportiek en een erker op de verdieping. Ook nog veel origineel glas in lood.

*Burgemeester
Schoonheijtstraat
46/44, 2017.*

*Hoek Burgemeester
Schoonheijstraat en
dokter Lemmensstraat
16 en 6, 2017.*

*Burgemeester Schoonheijstraat
50-52 en de helft van het blok
54-56, 2017.*

Aan de overzijde zijn de woningen op nummer 38 en 40 een ontwerp van L. Elst uit 1958 aansluitend twee markante hoekpanden. Het woonhuis nummer 44 dateert uit 1934, ontwerp van de architecten van Overveld en Vervaart. Aan de overzijde, is het woonhuis op 46, in 1932 ontworpen door A. van Hees en ademt, net als veel ander werk van deze architect verwantschap met de Amsterdamse School architectuur, wellicht ooit schatplichtig aan Jac. Hurks, maar wel ook in diens gloriejaren gebouwd. Dit pand heeft een kenmerkende opbouw van de gevel rondom en boven de entree aan de Burgemeester Schoonheijstraat. Opvallend is de vormgeving van het uitgebouwd raam op de verdieping.

Het dubbel woonhuis op 50-52 werd in 1932 ontworpen door de architecten van Overveld en Vervaart. Het pand nummer 50 heeft nog een uitbouw aan de rechterzijde. De panden hebben enkele aardige details in de entreepartij, de erkerramen en het glas in lood. Het aansluitende dubbele woonhuis 54-56 (1933, A. van Hees) heeft met de fraaie uitvoering, de loggia's op de verdieping en de uitbouw aan de woonkamerramen allure. Het dubbel woonhuis 58-60 (1932, W. van Overveld en P. Vervaart) heeft in de middenpartij elementen van de Amsterdamse School stijl.

Het dubbel woonhuis aan de overzijde (49-51) heeft weinig uitstraling door de nogal 'verrommelde' gevel. Bij het dubbel woonhuis nummers 53-55 (1932, A. van Hees) valt de overgang rechts op naar het naastliggend woonhuis op. Het bouwblok is niet overdadig maar wel met versieringen gemetseld. Van Hees was ook de architect van het woonhuis op nummer 57 met de opvallend smalle raamkozijnen, dat hij in 1933 ontwierp.

Burgemeester Schoonheijtstraat 64/62 en verder, 2017.

120

Aan de overzijde, bij het dubbelwoonhuis nummers 62-64 (1933, F.B. Sturm), valt de opmerkelijke geveluitvoering boven en rond de entree op, alsmede de merkwaardige situatie die bij de raamkozijnen op de verdieping van de linkerwoning is ontstaan nadat deze zijn verhoogd: de dubbelsteens metselblokjes ter beëindiging van de raamdorpels zijn op de oorspronkelijke hoogte blijven zitten! De woning op nummer 66 is een eenvoudige woning met opvallend traphalraam in de zijgevel, enkele details in het metselwerk duiden op een Amsterdamse School tendens (1933, ontwerp van Overveld en Vervaart). Dat de overgang van Amsterdamse naar Delftse School in Roosendaalse architectuurkringen omstreeks 1935 ligt zien we bijvoorbeeld in het woonhuis nummer 68 van F.B. Sturm en zijn zoon ir. L. Sturm. De hele gevel ademt een andere sfeer dan wat in de voorgaande jaren gebruikelijk was: de forse lateien boven de raamkozijnen, stevige aanzetstukken van rollagen boven de kozijnen op de verdieping, een lantaarn bij de voordeur. De woningen nummers 61 tot en met 76 (1987, M. Voves) passen vanwege hun stoepjes en garagedeuren niet bij de sfeer van de straat.

Stationsstraat en Stationsplein

Op de ontmoeting van Ludwigstraat, Vincentiusstraat en Stationsstraat is een driehoekig plantsoentje, met daarin een beeld van Leon Vermunt. Op deze plaats was er aan het begin van de Tweede Wereldoorlog een eenvoudige schuilgelegenheid gemaakt voor het geval van bombardementen. Op 11 mei 1940 vluchtten daar twee kinderen van de familie Geerts, Ludwigstraat 3, heen, maar zij werden onderweg getroffen door de aanval en kwamen om het leven. Voor mevrouw Koosje Hurks was deze gebeurtenis aanleiding om samen met haar man hun huis aan de Ludwigstraat 2 te verlaten en elders onderdak te zoeken, waarbij ze uiteindelijk weer gingen wonen in het huis waarin ze in Roosendaal in 1920 begonnen waren: Vughtstraat 24.

Stationsstraat 29 tot en met 34, 2017.

De eerste twee woningen in de Stationsstraat, vanaf dat plantsoentje (huisnummers 29 en 30), zijn een ontwerp van architect J. de Lepper, de architect van het bijzondere voormalige bankgebouw in de Molenstraat 6. De woningen dateren uit 1911.

121

In 1941 heeft Jac. Hurks huis nummer 29 gedeeltelijk hersteld en verbouwd, als gevolg van de oorlogsschade. Daardoor ademt het ook echt een moderner beeld dan het buurpand. De Delftse school elementen waarvan Hurks gebruik maakte kunnen niet helemaal zijn nog aanwezige Amsterdamse School gevoelens weg houden; tenminste in de erker die hij aan zij- en achtergevel aanbouwde zit nog veel van die stijl verwerkt. Het pand op nummer 31 heeft een architectuur die het doet afwijken van de buurpanden. Er is geen architect noch bouwjaar bekend, maar het toont vele kenmerken van de vroege Amsterdamse School woningen die Hurks en zijn tijdgenoten begin jaren dertig hebben gebouwd: een fraaie gevelindeling, bijzondere metselwerk-details en een uitgebouwde gevelpartij die doet denken aan Dokter Lemmensstraat 9.

*Stationsstraat 31 voor 1940.
(WBA, foto W.J. Bogers, fotocollectie
heemkundekring de Vrijheijt
van Rosendale, nr. BFPS00060)*

*Stationsstraat 32/33 voor 1940.
(WBA, foto W.J. Bogers,
fotocollectie heemkundekring
de Vrijheijt van Rosendale,
nr. BFPS00061)*

*Stationsstraat 34 en Burgemeester
Schoonheijtstraat 2, 2017.*

122

De woningen 32-33 zijn in 1932 door aannemer Suijkerbuijk in eigen beheer gereali-seerd. Het woonhuis nummer 34 vormt samen met het aangrenzende hoekpand Burge-meester Schoonheijtstraat 2 een eenheid (ontworpen in 1934 door Jac. Hurks). Ogen-schijnlijk heeft de gevel aan de Stationsstraat een symmetrische opbouw, maar Hurks heeft op een speelse wijze dat beeld omgebogen naar kleine verschillen met een eigen woningangang. Later is er ook nog een frivole erker aan de achterzijde aangebouwd.

De woning huisnummer 35 dateert uit 1935, architect onbekend. Het is geen opvallend huis. Het pand nummer 36 werd in 1935 door Jac. Hurks ontworpen als woonhuis met pakhuis. In 1971 is het door aannemersbedrijf Sprangers omgebouwd tot advocatenkantoor voor mr. J. van Roosmalen. Heden ten dage vertoont het geen aanknopingspunten meer met de architectuur van Hurks. Het woonhuis op 37 werd in 1924 ontworpen door F.B. Sturm. Kenmerkend hier is de vormgeving van het naar voren uitstekende bewerkelijke metselwerk onder de topgevel van de tweede verdieping, kenmerk van de art deco stijl. Aangrenzend het weinig aansprekende kantoor met woonhuis dat in 1955 door architect H. Gremmen werd ontworpen. Daarnaast op huisnummer 39 een woonhuis uit 1931, ontwerp J. Martens, dat evenals het woonhuis op 44 weinig architectonische uitstraling heeft. Het woonhuis nummer 45 dateert uit 1940 naar een ontwerp van de architecten van Leur en Hillenga. De donkere plint, de blokjes bij de einden van de raamdorpels en de opvallende dubbele gootklossen geven dit pand een eigen karakter. Woonhuis nummer 48 (1917) is een ontwerp van architect A.J. de Bruyn, die ook in de Vincentiusstraat in 1911 de Vincentiusschool ontwierp. De woning werd in 1934 voor een nieuwe eigenaar verbouwd aan de binnenzijde door Jac. Hurks.

Op het naastgelegen terrein, waar voorheen het hotel Neerlandia heeft gestaan, werd in 1971, naar ontwerp van architect A. Henselmans door ontwikkelaar Hoppenbrouwers uit Bergen op Zoom een kantoor met negentien vrijgezellenflats en kantoor-/winkelruimte gebouwd. Het pand past in het geheel niet in de sfeer van de omringende bebouwing en werkt daardoor nogal ontzierend voor de beeldvorming van het Stationsplein gebied.

Stationsstraat 34 en Burgemeester Schoonheijtstraat 1, 2017.

Stationsstraat 35/36 en verder, 2017.

Stationsstraat 48, 2017.

*Sigarenwinkel en Hotel Neerlandia, 1925.
(WBA, fotocollectie nr. K00820)*

124

Stationsplein 15, 2017.

*Stationsplein
10/11/12 en
dokter Lemmensstraat
34, 2017.*

Hotel Central, Stationsplein 7/8/9, 2017.

Hotel Neerlandia was in oorsprong een ontwerp van architect J. de Lepper uit begin twintigste eeuw, tot stand gekomen na de opening van het nieuwe station.⁷ Het is volledig anders uitgevoerd, met een sigarenwinkel, hotel en garage. In 1939 diende Jac. Hurks een plan voor verbouwing in waar niets mee werd gedaan. Bij het bombardement van 11 september 1944 werd het gebouw enorm beschadigd en in de nacht van 10 op 11 februari 1948 brandde het geheel af.

Om de hoek, huisnummer 15 op het Stationsplein, staat een fraai woonhuis uit 1938, ontwerp architectenbureau Sturm. Het metselwerk bij dit pand is rijk versierd bij de voordeur en de ramen op de verdieping. Er is nog veel glas in lood in de bovenramen van de kozijnen en bij de voordeur. Merk ook de geveloren op naast de goot links en rechts. Naast dit woonhuis realiseerde bouwmaatschappij Bakker naar ontwerp van architect B. Verwey in 2010 op huisnummer 14 een kantoorgebouw. Ook dit pand verhoudt zich slecht tot de omringende bebouwing.

125

Vorbij de Dokter Lemmensstraat staan vier woningen (huisnummers 10, 11, 12 en Dokter Lemmensstraat 34), in 1936 ontworpen door architectenbureau Sturm. Het gaat hier om een goed Delftse School bouwblok, eenvoudig maar stijlvol. Simpele metselwerk-versieringen, de aan de zijden wat doorstekende voorgevel, die onder de dakgoot wordt afgedekt met een natuurstenen lijst en daarboven siermetselwerk en nog vierkante blokjes daaronder. Een klein maar opmerkelijk verschil in breedtemaat tussen huisnummer 10 en de andere woningen leidt tot een iets andere gevelindeling, en dan is er de hoekwoning met een opvallende loggia en entree aan de zijgevel met een luifeltje. Aansluitend om de hoek vinden we de panden huisnummer 8 (1927) en 9 (1912), beide gerealiseerd door ondernemer F.D. Bruglemans, die ook in de Brugstraat de nodige woonhuizen heeft gebouwd. Hier op het Stationsplein ging het direct om een hotel. Naar de aard van de bedrijfsvoering is het pand op nummer 9 meermaals verbouwd, en later met de nummers 8 en 7 samengevoegd.⁸ De panden huisnummers 6 en 7 zijn opvallend. Ze werden begin twintigste eeuw ontworpen in een overgangsstijl art deco-Amsterdamse School en daarvan is, na de verbouwing in 1967 door brouwerij Stella Artois, nu alleen nog wat zichtbaar in de gevels van de verdiepingen.

Brugstraat

De bebouwing in de Brugstraat, aansluitend bij die van het Stationsplein, dateert vrijwel allemaal van voor het interbellum. De woonhuizen nummers 77 (1909), 79 (1911) en 81 (1914) zijn gerealiseerd door F.D. Bruglemans. Nummer 81 is echter in 1937 nog verbouwd door architectenbureau Sturm tot winkel-woonhuis. De huizen nummers 73 (1908) en 75 (1903) werden eveneens door F.D. Bruglemans gerealiseerd, waarbij het pand nummer 75 in 1927 door architect F.B. Sturm aan de achterzijde is uitgebreid en verbouwd. Beide panden vertonen dan ook enige verwantschap in de voorgevels. In het kader van dit jaarboek is het goed te vermelden dat Jac. Hurks in 1935, dus aan het begin van zijn Delftse School periode, het winkel-woonhuis aan de overzijde van de straat, huisnummer 78 ontwierp. Opvallend kenmerk is het enorme dakoverstek aan de rechterzijgevel. Van de woonhuizen nummers 69 en 71 is geen bouwdatum noch ontwerper bekend, zeker is dat ze passen in het tijdsbeeld van de aangrenzende woningen. De woningen huisnummers 61-67 zijn in 1910 gerealiseerd door F.D. Bruglemans. In de straatgevels vallen nauwelijks verschillen op, maar de woningen erachter hebben allen zeer verschillende plattegronden.

Aan de andere zijde van de Burgemeester Schoonheijtstraat vinden we de woningen huisnummers 53/53A, in 1906 door architect A.J. de Bruyn als dubbel woonhuis ontworpen in een rijke, klassieke stijl, en het pand huisnummer 55-57, gebouwd als café woonhuis in 1908, naar ontwerp van architect J. de Lepper. In 1936 werd het verbouwd door architect van Overveld tot Hotel, later Hotel Merks en thans is er een pizzeria gevestigd. Aansluitend aan woonhuis nummer 53 is een appartementenblok gerealiseerd dat in het geheel niet aansluit bij de sfeer en het straatbeeld van de Brugstraat.

126

Brugstraat 78 gebouwd in 1935 in opdracht van bakker A. Vermunt door Jac. Hurks, 2017.

Lyceumlaan 1 gebouwd in 1934 in opdracht van accountant W.J.C. van den Bouwhuijsen door Jac. Hurks, 2017.

Aan de overzijde nabij de hoek met de Burgemeester Prinsensingel vinden we het pand Brugstraat 39, een in klassieke stijl met rijke detaillering door F.B. Sturm in 1908 ontworpen woonhuis. Daarnaast, op huisnummer 41 realiseerde ondernemer F.D. Bruglemans een van de vele woonhuizen die hij vanwege de opening van het station in 1907 in dit deel van de Brugstraat liet bouwen. In het oorspronkelijke ontwerp sloot dit pand veel aan bij het woonhuis op huisnummer 39. Maar het is in 1910 niet zo gebouwd. De tekeningen voor verbouwing tot architectenkantoor voor F.B. Sturm en zijn zoon Leo uit 1937 geven een ander, veel soberder pand weer.

Brugstraat 53/53A, 2017.

127

Groepsfoto van een onbekend gezelschap met onder tweede van links Jac. Hurks, geheel links zittend architect F.B. Sturm en geheel rechts aannemer P. van Overveld, c. 1925. (WBA, fotocollectie heemkundekring De Vrijheijt van Rosendale nr. BFP00681)

Epiloog

De Driehoek is in Roosendaal (overigens niet als enige) een fraaie staalkaart van het bouwen in het interbellum; een periode waarin Roosendaal flink groeide. Meer recente invullingen in dit historische weefsel hebben niet altijd een goede architectonische bijdrage geleverd aan dit diverse gebied. Nieuwe ontwikkelingen staan voor de deur, zoals het Mariadalgebied waarbij de hoop is dat thans wel de schaal en de differentiatie van het gebied zullen worden gerespecteerd.

Architect A. van Hees met links zijn echtgenote en rechts C. van Deursen. (Foto J. Sturm, privécollectie, WBA nr. 2011-00418).

Antoon van Hees (1883-1949)

128

Antonius Johannes Adrianus van Hees was een neef van de Roosendaalse architect A.J. de Bruijn, de architect van onder meer de in 1909 uitgevoerde uitbreiding van de Onze Lieve Vrouwekerk op de Kade, het woonhuis van S. van Hasselt in de Molenstraat 10, de villa op de hoek van de van Gilselaan en de Ommegangstraat en woonhuizen in de van Gilselaan 45, 47 en 49 en Markt 60.⁹

Antoon van Hees volgde in zijn jongensjaren (1897-1899) lessen op de Roosendaalse tekenschool, en belandde na wat omzwervingen in 1905 definitief in Roosendaal. Hij trouwde er in 1911 en woonde op de Nispensestraat 40.

Vanaf 1920 nam hij deel in het architectenbureau van zijn oom onder de naam: v/h de Bruijn en van Hees. Zij hielden kantoor aan de Kerkstraat. Antoon van Hees bouwde tussen 1921 en 1941 zo'n 33 woonhuizen en twintig bedrijfspanden en het hofje Mariagaard (1935). Van zijn hand zijn onder andere de panden Brugstraat 1 (voorheen schoenmakerij De Ster), het winkelpand Kade 37 en Ludwigstraat 25 en 27. In de beginjaren waren zijn ontwerpen duidelijk doordrenkt met stijkenmerken van de Amsterdamse School, maar net als alle andere architecten in Roosendaal ging hij na 1935 over naar de stijl van de Delftse School.

Na de oorlog hing van Hees zijn tekenpen aan de wilgen en hield hij zich voornamelijk bezig met taxaties en makelaardij. Hij was bestuurslid van Harmonie Erato en voor dat muziekgezelschap ook schrijver van libretto's voor de operettes die het jaarlijks uitvoerde.

*Architect F.B. Sturm, c. 1940.
(WBA, fotocollectie heemkundekring
De Vrijheijt van Rosendale nr. BFP01040)*

Frans B. Sturm (1879-1955)

Franciscus Bernardus Sturm werd geboren in Zeeuws-Vlaanderen. Op twintigjarige leeftijd verhuisde hij, op zoek naar een perspectief biedende toekomst, als timmerman naar Roosendaal. Daar ging hij als opzichter-tekenaar werken bij architect M. Vergouwen (degene die later met Jac. Hurks onder andere de Sint Josephkerk zou ontwerpen) en daarna bij architect Bennaars. Toen die in 1924 stierf nam F.B. Sturm zijn bureau over.

Sturm ontwierp veel woningen en bedrijfsgebouwen, scholen en kloosters en enkele kerken. Het bekendst is zijn ontwerp voor het klooster Mariadal (1933), waarbij de kapel werd gebouwd naar ontwerp van prof. Jos Cuypers. Daarnaast zijn ook bekend zijn woningen Brugstraat 23 (1910, waar Jac. Hurks in 1923 een achteraanbouw en interne verbouwing realiseerde) en Brugstraat 39 (1908). Vanaf 1937 hield hij in het aanpalende pand 41, in 1910 gebouwd door de veelbouwende ondernemer F.D. Bruglemans, de vader van F.B.'s echtgenote, samen met zoon Leo kantoor. Voorts de pastorie en het klooster bij de voormalige H. Hartkerk in Roosendaal (1936, thans gezondheidscentrum) welke kerk wordt toegeschreven aan de Leidse architect van der Laan, hoewel er redelijkerwijs mag worden aangenomen dat Sturm zich met de uitvoering heeft ingelaten.

F. B. Sturm kreeg onder meer twee zonen (Leo en Stan) die beide architect werden. Leo nam het bureau van zijn vader over, later voortgezet door anderen, waaronder zijn zonen Frans en Charles. Stan vestigde zich in Bergen op Zoom, waar het bureau zonder opvolger bleef.

Waarschijnlijk is het de invloed van de destijds in Delft studerende Leo Sturm geweest die rond 1935 de Roosendaalse architecten tot het volgen van de Delftse School heeft gebracht.

Architecten van huizen in de Driehoek op straatnaam

<i>Architect</i>	<i>Straat</i>	<i>Nummer</i>	<i>Bouwjaar</i>
F.B. Sturm	BRUGSTRAAT	39	1908
F.D. Bruglemans	BRUGSTRAAT	41	1911
F.B. en L. Sturm	BRUGSTRAAT	41	1937
A.J. de Bruyn	BRUGSTRAAT	53	1906
P.P. van Overveld/P.A. Vervaart	BRUGSTRAAT	55	1928
J. de Lepper	BRUGSTRAAT	57	1908
P.P. van Overveld	BRUGSTRAAT	57	1936
F.D. Bruglemans	BRUGSTRAAT	61/63/ 65/ 67	1910
Onbekend	BRUGSTRAAT	69	1910
Onbekend	BRUGSTRAAT	70	1910
F.D. Bruglemans	BRUGSTRAAT	73	1908
F.D. Bruglemans	BRUGSTRAAT	75	1903
F.B. Sturm	BRUGSTRAAT	75	1927
F.D. Bruglemans	BRUGSTRAAT	77	1909
Jac. Hurks	BRUGSTRAAT	78	1935
F.D. Bruglemans	BRUGSTRAAT	79	1911
F. D. Bruglemans	BRUGSTRAAT	81	1914
F.B. en L. Sturm	BRUGSTRAAT	81	1937
D. Vriënds	LEMMENSSTRAAT	1	1953
L. Notenboom	LEMMENSSTRAAT	2	1987
C. Sturm	LEMMENSSTRAAT	3	1960
H. Gremmen	LEMMENSSTRAAT	4	1936
A.van Hees	LEMMENSSTRAAT	6	1933
J. Année	LEMMENSSTRAAT	7	1932
Jac. Hurks	LEMMENSSTRAAT	9	1933
Jac. Hurks	LEMMENSSTRAAT	11	1935
H. de Haan	LEMMENSSTRAAT	16	1931
L. Sturm	LEMMENSSTRAAT	17	1953
L. Sturm	LEMMENSSTRAAT	19/21	1935
L. Sturm	LEMMENSSTRAAT	19	1937
Jac. Hurks	LEMMENSSTRAAT	19	1960
L. Sturm	LEMMENSSTRAAT	20	1958
L. Sturm	LEMMENSSTRAAT	21	1945
L. Sturm	LEMMENSSTRAAT	22	1956
Jac. Hurks	LEMMENSSTRAAT	24	1938
H. Gremmen	LEMMENSSTRAAT	25	1938
F.B. Sturm	LEMMENSSTRAAT	26/28	1932
H. Gremmen	LEMMENSSTRAAT	27	1938
H. Gremmen	LEMMENSSTRAAT	29	1938
F.B. Sturm	LEMMENSSTRAAT	30/32	1933
L. Sturm	LEMMENSSTRAAT	34	1936
Jac. Hurks	SCHOONHEIJTSTRAAT	1	1932
Van Nispen (aannemer)	SCHOONHEIJTSTRAAT	1	1963
Jac. Hurks	SCHOONHEIJTSTRAAT	2	1930/1934
Jac. Hurks	SCHOONHEIJTSTRAAT	6	1931 /1939
H. Gremmen	SCHOONHEIJTSTRAAT	8/ 9/ 10/11/12	1955
H. Gremmen	SCHOONHEIJTSTRAAT	14/16/18/20/22	1955
H. Gremmen	SCHOONHEIJTSTRAAT	24/26/28/30/32	1955
P. Berg	SCHOONHEIJTSTRAAT	33	1959
Architectenkamer	SCHOONHEIJTSTRAAT	33	1991
A.van Hees	SCHOONHEIJTSTRAAT	35	1934
A.van Hees	SCHOONHEIJTSTRAAT	37/39	1932
L. Elst	SCHOONHEIJTSTRAAT	38/40	1958
J. Martens	SCHOONHEIJTSTRAAT	41	1932
P.P. van Overveld/P.A. Vervaart	SCHOONHEIJTSTRAAT	44	1934
A.van Hees	SCHOONHEIJTSTRAAT	46	1932
P.P. van Overveld/P.A. Vervaart	SCHOONHEIJTSTRAAT	50/52	1932
A.van Hees	SCHOONHEIJTSTRAAT	53/55	1932
A.van Hees	SCHOONHEIJTSTRAAT	54/56	1933
A.van Hees	SCHOONHEIJTSTRAAT	57	1933
P.P. van Overveld/P.A. Vervaart	SCHOONHEIJTSTRAAT	58/60	1932
M. Voves	SCHOONHEIJTSTRAAT	61/63/65/67	1987

<i>Architect</i>	<i>Straat</i>	<i>Nummer</i>	<i>Bouwjaar</i>
F.B. Sturm	SCHOONHEIJTSTRAAT	62/64	1933
P.P. van Overveld/P.A. Vervaart	SCHOONHEIJTSTRAAT	66	1933
F.B. en L. Sturm	SCHOONHEIJTSTRAAT	68	1935
G.W. van Heukelom	STATIONSPLEIN	4/5	1910
Onbekend	STATIONSPLEIN	6/7	1900+
F.D. Bruglemans	STATIONSPLEIN	8	1927
F.D. Bruglemans	STATIONSPLEIN	9	1912
F.B. en L. Sturm	STATIONSPLEIN	10/11/12/13	1936
Verwey + Bouwmij Bakker	STATIONSPLEIN	14	2010
F.B. en L. Sturm	STATIONSPLEIN	15	1938
J. de Lepper	STATIONSSTRAAT	29/30	1911
Jac. Hurks	STATIONSSTRAAT	29	1941
Onbekend	STATIONSSTRAAT	31	1931?
A.Suijkerbuijk (aannemer)	STATIONSSTRAAT	32/33	1932
Jac. Hurks	STATIONSSTRAAT	34	1934
Onbekend	STATIONSSTRAAT	35	1935
Jac. Hurks	STATIONSSTRAAT	36	1935
F.B. Sturm	STATIONSSTRAAT	37	1924
H. Gremmen	STATIONSSTRAAT	38	1955
J. Martens	STATIONSSTRAAT	39A	1931
A.van Leur en A. Hillinga	STATIONSSTRAAT	45	1940
A.J. de Bruyn	STATIONSSTRAAT	48	1917
Jac. Hurks	STATIONSSTRAAT	48	1934
J. de Lepper	STATIONSSTRAAT	50	1907
Jac. Hurks	STATIONSSTRAAT	50	1939
A.Henselmans	STATIONSSTRAAT	50/70	1971
F.B. Sturm	VINCENTIUSSTRAAT	1/ 3	1927/1931
P. Annee (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	2	1933
F.B. Sturm	VINCENTIUSSTRAAT	3A/5/7	1933
Jos. Cuypers	VINCENTIUSSTRAAT	3A/5/7	1933
L. Sturm	VINCENTIUSSTRAAT	4/6/8	1934
J. Année	VINCENTIUSSTRAAT	9	1930
J. Gielen	VINCENTIUSSTRAAT	10	1935
P. Annee (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	11	1933
A.van Hees	VINCENTIUSSTRAAT	13	1935
L. Sturm	VINCENTIUSSTRAAT	14A	1960
J. Holtrop	VINCENTIUSSTRAAT	15/17/19	1930
A.Verhoeven	VINCENTIUSSTRAAT	16	1938
H. Martens	VINCENTIUSSTRAAT	18/20	1936
W. Heyns (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	21	1929
A.Braat (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	22	1966
L. Notenboom	VINCENTIUSSTRAAT	22A/B	1987
F.B. Sturm	VINCENTIUSSTRAAT	23/ 25	1928
A.van Hees	VINCENTIUSSTRAAT	24	1938
A.Martens	VINCENTIUSSTRAAT	27 t/m 37	1930
A.van Hees	VINCENTIUSSTRAAT	28/30	1931
A.Martens	VINCENTIUSSTRAAT	32/34	1932
A.van Hees.	VINCENTIUSSTRAAT	36	1932
C.Matthijssen	VINCENTIUSSTRAAT	38	1932
A.Suijkerbuijk (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	40/42	1932
A.Suijkerbuijk (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	44/46	1933
A.Suijkerbuijk (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	48/50	1934
A.J. de Bruyn	VINCENTIUSSTRAAT	51	1911
A.Suijkerbuijk (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	52/52A	1935
F.B. en L. Sturm	VINCENTIUSSTRAAT	53	1937
F. Hopstaken	VINCENTIUSSTRAAT	54/56	1935
H. Gremmen	VINCENTIUSSTRAAT	55	1953
A.van Hees	VINCENTIUSSTRAAT	58/60	1934
A.Suijkerbuijk (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	62	1933
H. van Overveld (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	64	1933
F. Hopstaken	VINCENTIUSSTRAAT	66/ 68/70/70A	1934
L. Verhoeven (aannemer)	VINCENTIUSSTRAAT	72/74	1932

Noten

- 1 B.S. Myers, E. Lucie-Smith, *Geschiedenis van de kunst*, Alphen aan den Rijn 1990; D. Wintgens Hötte, *Utopia 1900-1940, Visies op een nieuwe wereld*, Leiden 2013.
- 2 Een uitzondering is het pand Bolwerk Noord 71 te Bergen op Zoom naar ontwerp van C. Meyvis.
- 3 J. Gorisse, *Bestuurders bouwen. Sociale Woningbouw 1901-1990*, Roosendaal 1991; J. Gorisse, *Roosendaal tussen platteland en stad, deel B, 1900-1970*, Tilburg 1995; J. Michels en P. Peeters. 'Ontwerpen aan een stad. Roosendaal 1930-2000', *Jaarboek de Ghulden Roos* 60 (2000), 130-156.
- 4 WBA, roo005 archief gemeentebestuur Roosendaal en Nispen 1851-1916 inv. nr. 1672: Stukken betreffende de voorbereiding, de vaststelling en de wijziging van gemeentelijke bouwen woningverordeningen alsmede een verordening voor de aanleg en uitbreiding van openbare wegen door particulieren, in samenhang met het indienen van bezwaarschriften tegen die verordeningen door E. van Wely, 1904-1912.
- 5 Alle data in deze beschrijving zijn ontleend aan materiaal (met name bouwvergunningen en bouwtekeningen) van het West-Brabants Archief. De architectonische kanttekeningen zijn geheel voor rekening van de auteur.
- 6 Zie *Jaarboek De Ghulden Roos* 71 (2011), passim en M. Broos, 'Het klooster- en scholencomplex Sainte Marie' *De Vrijheijt van Rosendale* 65 (2014), 54-60; 66 (2015), 26-33; 67 (2015), 8-14 .
- 7 B. Maas, 'Hotel Neerlandia', *DVVR* 69 (2016), 22-27.
- 8 B. Maas, 'Honderd jaar Central', *DVVR* 64 (2014), 9-15.
- 9 F. van Mechelen, 'Antoon van Hees, architect', *DVVR* 55 (2009), 10-17